

PRELAAT STALPAERTS EN DE PAROCHIES VAN TONGERLO

In de 17de eeuw bemerken we in Tongerlo een grote belangstelling voor allerhande kwesties met betrekking op de parochies en op de pastoors o.a. in verband met de revocabilitas, de exemptio, de dotatie e. a. Prelaat Stalpaerts (1609-1629) begon een nieuwe politiek ten overstaan van de pastoors en de parochies. Dit leidde tot grote innerlijke moeilijkheden, en m.i. vinden deze voor een ruim deel hun oorsprong in het karakter van de prelaat zelve. « Hij was een nederig, zedig en uiterst sober man; de lezing van godsdienstige werken was zijn aangenaamst verzet, en zelfs op reis, om geen kostbare tijd te verliezen, hield hij zich gestadig daarmee bezig, of liet zijn reismakker voorlezen. » ¹⁾).

Hij was een echt kloosterling, hij beschouwde het als zijn grote taak om aan zijn onderdanen een grote liefde tot het kloosterleven bij te brengen, en hij voelde minder aandrang om zijn onderdanen naar de parochies te sturen. Hij stond echter voor het feit dat er én binnenheren waren, die het eigenlijk kloosterleven leidden, én buitenheren, die op de pastories vertoefden. Voor deze laatste was het moeilijker om de voorschriften van regel en statuten te onderhouden. Om in zekere zin hierin te verhelpen had hij een soort levensregel opgesteld voor de pastoors ²⁾, en had hij reeds lang het plan opgevat om in de parochies, aan de abdij onderworpen, twee of meerdere kloosterlingen te plaatsen. Hierin werd hij gesterkt door getuigenissen van verschillende kerkelijke schrijvers. Justinianus o.m. zegt : « Scelus existimo monachum solum vivere ». — Divus Thomas monachum solum vocat demonem solitarium. — Thomas van Can-

1) W. VAN SPILBEECK, *De abdij van Tongerlo*, blz. 432; LESSIUS, *De summo bono. Dedicatio*, Antwerpen 1626, blz. 489.

2) Proponenda, incalcanda et praecipienda pastoribus et aliis foris habitantibus, ex regula, ex statutis, in Arch. Abdij Tongerlo, (A.A.T.) Bundel : Pastories, III, n° 76.

timpré getuigt dat hij in verschillende visitaties verschrikkelijke miseries, gevaren en ergernissen heeft vernomen, door het feit dat kloosterlingen alleen woonden. Zij zouden de ergerlijke dingen nooit hebben gedaan of toegelaten indien zij met meerdere samen woonden. Ook in het concilie van Lateranen en in andere kerkelijke bepalingen wordt voorgehouden en voorgeschreven dat een monnik niet alleen mag verblijven in steden, dorpen of pastories, dat hen een socius moet gegeven worden of anders moet hij terugkeren naar het klooster. De redenen waarom vroeger zulke maatregelen werden getroffen blijven ook nu nog van kracht, nl. *salus animarum, regularis observantia, bonum nomen monasterii* ³⁾.

Jarenlang reeds liep prelaat Stalpaerts met dit plan in zijn hoofd om overal ten minste twee kloosterlingen te plaatsen. Maar dit was niet zo eenvoudig. Tongerlo bediende regelmatig 26 kerken door eigen onderdanen; dan werden er nog een 5-tal kerken, aan Tongerlo onderworpen, maar door een saeculier priester bediend, en verder nog 8 afhankelijkheden, die ook meestal door saeculieren werden bediend. Dat maakt dus 40 kerken. Overal twee kloosterlingen plaatsen was onmogelijk, de abdij had daartoe niet voldoende beschikbare elementen, en ook in de abdij trouwens moest het werk kunnen voortgaan. Hoe zou deze moeilijke kwestie, die voor prelaat Stalpaerts de enige oplossing scheen, kunnen overbrugd worden?

Het aantal parochies was te groot. Dus moesten er enkele parochies, die niet voldoende gedoteerd waren om twee beneficiarii te onderhouden, overgelaten worden aan saeculieren of andere kloosterlingen. Hij zag hierin geen bezwaar, hij vond dit ook niet illiciet en onrechtvaardig.

1° Volgens hem hoorde een kloosterling op de eerste plaats thuis in het klooster; de parochiekerken werden, *experientia docente*, met minder last voor de abdij bestuurd door vreemden.

2° Geen enkel kloosterling kon *ex instituto* aut *ex voto* gedwongen worden tot een pastoorsambt; ook de oversten waren door niets gehouden hen daartoe te gebruiken.

3° Verschillende pausen hebben goedwillend aan de abdij parochiekerken toevertrouwd, maar zij verplichtten niet dat deze door eigen onderdanen moesten bediend worden.

4° Paus Clemens V, Joannes XXIII en Pius II zegden uitdrukkelijk dat zulke kerken kunnen toevertrouwd worden aan saeculiere priesters. Bonifacius IX zegde dat niemand deze kerken mag bedie-

3) *Ibid.*, n° 1, 2, 3, 4 : *de ponendis binis fratribus*.

nen zonder toestemming van de abt. Nemen we dit in sensu contrario, dan mag iedereen het doen met toestemming van de abt 4).

Na deze zaak goed overwogen te hebben, en om meer zekerheid te hebben om later op te treden en de zaak uiteen te doen voor het convent, waarvan hij tegenstand vreesde, besloot Stalpaerts enkele vooraanstaande doctoren van Leuven te raadplegen. Hij stelt dan de volgende casus : Mag de abt een kerk of een beneficium regulare, dat niet voldoende opbrengt om twee regulieren te onderhouden, ter bediening schenken aan een saeculier, of moet hij van deze zaak, die zijn geweten hem oplegt, afzien omwille van de *murmurationes* der confraters ?

Door drie professoren der theologische faculteit : Jansenius, Guilielmus Mercerus en Joannes Wiggers wordt op de eerste vraag geantwoord dat de prelaat dit met volle recht mag doen, dat het niet in strijd is met de bepalingen van Trente (SS. 14, c. 10), maar volledig in overeenstemming met de voorschriften van de regel en statuten. Op de tweede vraag antwoorden zij dat de prelaat zich niet mag laten beïnvloeden door de *murmurationes* der onderdanen.

Enkele dagen later, op 12 Mei 1625, werd soortgelijke casus in dezelfde zin opgelost door professoren der juridische faculteit, nl. Jacobus Santvoert en Guilielmus Maes, alsook door twee rechtsgeleerden van Brussel : Jacobus Suernils en Outelaers 5). Dit gunstig antwoord was voor de prelaat een aangenaam nieuws en een aansporing om door te zetten.

De circator, Norbertus Nelst, lector doctissimus et facundissimus, zegt het *necrologium* 6), had vernomen dat de prelaat enkele doctoren had geconsulteerd om enkele parochies tijdelijk te begeven aan saeculieren. Hij sprak hierover met de prior, die dit gerucht beaamde en bekende dat de prelaat hem over dit plan had onderhouden en van zin was een 10-tal parochies aan saeculieren te geven. Onder de confraters was er reeds over gesproken en zij hadden vierkant hun ontevredenheid uitgedrukt. Indien de prelaat raad vraagt om te weten of hij zulks mag doen, dan hebben wij evenveel recht om eveneens raad te vragen, vonden zij. De prior, wiens houding in

4) *Ibid.*; Clemens V, Quia vos religiose vivere (1310, 8 Oct.); Joannes XXIII, Tenorem quarundam (1413, 23 April); Habentes in desiderio (1413, 27 April); De sedis apostolicae (1413, 27 April); Nuper dilectis filiis (1414, 7 Juli); Pius II, Cum a nobis petitur (1458, 9 Dec.); Provisionis nostrae (1460, 8 April), AAT., Priv. Pont., nn. 29, 34, 50, orig. n° 1983.

5) A.A.T., Bundel : Pastories, III, n° 10, 11. : *resolutiones casus positi*.

6) *Necrologium*, 29 Nov., uitg. door W. VAN SPILBEECK, blz. 243.

deze zaak niet goed te bepalen is, had het moeilijk. Hij stond tussen twee vuren. Daar hij de consultatio doctorum had gelezen, is hij van oordeel dat de confraters weinig zullen kunnen uitrichten tegen hun prelaat. Indien ze iets willen ondernemen, dan moeten zij allen, zowel binnen- als buitenheren gehoord worden. De prior is bereid zijn confraters te helpen, zoveel als hij kan. De kloosterlingen stellen dan een stuk op, dat door 15 priesters wordt ondertekend, en waarin zij de prior als hun woordvoerder aanstellen. Hij moet het convent bijeenroepen en verder doen wat beslist wordt in deze vergadering ⁷⁾. 's Anderendaags, 25 Oct. 1625, wordt het convent bijeengeroepen. Eerst was men van zin de prior, de circator en Willebrord Bosschaerts naar de prelaat te sturen om hem te vragen de kerk van Waalwijk niet aan een saeculier te geven, want dat elkeen van de fraters bereid was hierheen te gaan. Vervolgens zou men naar de vicarius der circarie schrijven, nl. naar Joannes Drusius, prelaat van Park. De prior evenwel wierp hier tegen op dat dit niet in regel is. De conventuales alleen mogen zulk schrijven niet opsturen, ook de pastoors moeten meedoen. Maar de prior kan de pastoors niet oproepen, de prelaat zou dit moeten doen. Evenmin mag hij enkele confraters naar de vicarius sturen in afwezigheid van de abt. Te langen laatste werd besloten een afgezant naar de prelaat te sturen met de smeekbrieven van het convent. Allen waren hiermede akkoord ⁸⁾.

Het ging dus voornamelijk om te beletten dat een saeculier of een vreemde zou aangesteld worden in een der parochies, en wel in casu te Waalwijk. Vanaf 1233 werd deze parochie bediend door de abdij. In de voorgaande jaren echter was deze parochie zwaar geteisterd geworden door de pest, slechts 4 à 5 huizen waren niet besmet geweest; ook door de Hollandse troepen en door deze van Mansfeld was het dorp erg verwoest, zodat ook de pastorie niet meer bewoonbaar was; daarbij kwam dat er geen inkomsten meer waren voor levensonderhoud. De prelaat wilde daarom een saeculier benoemen ⁹⁾.

Om de aanstelling van deze saeculiere priester te beletten schreef het convent een suppliek, opdat de buitenstaanders niet zouden zeggen dat zij vroeger steeds bereid waren naar de parochie te gaan,

7) A.A.T., Bundel : Pastories, III, n° 23.

8) A.A.T., *ibid.*, n° 21 : *Instantia facta a conventu ne pastoratus nostri conferantur saecularibus.*

9) A.A.T., *ibid.*, n° 1.

maar dat zij nu echter ten tijde van besmetting er allen voor bedankten. Aan de prelaat schreven zij : « Beslis niets in deze zaak alvorens met de oudste pastoors gesproken te hebben. Geef ons de toelating hen naar de abdij te roepen. Indien gij dit mocht weigeren, zult gij het ons niet kwalijk nemen dat we ons richten tot de vicarius. De pastoor van Waalwijk kan elk oogenblik terugkomen, benoem ondertussen een kloosterling tot de zaak geregeld is. » Deze brief was ondertekend door de circator Norbertus Nelst, in naam van heel het convent ¹⁰⁾.

Deze supplicie heeft klaarblijkelijk geen indruk gemaakt op de prelaat, hij heeft waarschijnlijk ook geen toelating gegeven om de pastoors naar de abdij te ontbieden. Zulks blijkt uit een brief van prelaat Drusius in antwoord op een schrijven van de prior. Drusius geeft de raad niets te ondernemen alvorens hij persoonlijk gesproken heeft met de prior. Er moet afgewacht worden wat de prelaat zal doen met Waalwijk ¹¹⁾.

Op 4 December stuurt het convent een lange brief naar Drusius met het relaas van de laatste gebeurtenissen. Opnieuw is er geconfereerd geworden met prelaat Stalpaerts, die een zekere Naerden, ex-jesuiet en vroegere kapelaan bij de troepen van den Bosch, heeft benoemd te Waalwijk. De prelaat verbood dat het convent een confrater naar Park stuurde ten einde Drusius in te lichten over de gang van zaken. Opdat deze niet zou gaan denken dat de kloosterlingen akkoord gingen met de geplande benoeming, schreven zij hun grieven naar de abt van Park. Het convent verzoekt Drusius niets te beslissen alvorens hij ten minste iemand van het convent heeft onderhoord, en dat hij tevens aan Stalpaerts zou gebieden tijdens de vacatuur de parochie van Waalwijk niet onbediend te laten ¹²⁾.

Naerden werd toch benoemd, maar hij heeft het niet lang volgehouden. Na hem kwam er een kloosterling van Berne. Voor de overige parochies had de prelaat voorlopig nog geen regeling getroffen. Hij hoopt dat de kloosterlingen stilaan de ernst van de zaak zullen inzien en hun toestemming zullen verlenen. Ten einde hen te overtuigen heeft Stalpaerts hen schriftelijk op de hoogte gebracht van zijn bedoelingen en tevens de verschillende redenen uiteengezet waarom hij zo handelde.

10) A.A.T., *ibid.*, n° 24.

11) A.A.T., *ibid.*, n° 25, brief van Drusius van 4 Nov. 1625.

12) A.A.T., *ibid.*, n° 26, brief van het convent aan Drusius, 4 Dec. 1625.

De kloosterlingen moeten niet vrezen dat deze kerken verloren zullen gaan voor de abdij. Indien er vreemde bedienaars worden aangesteld, zal dit gebeuren absque praejudicio juris patronatus et naturae regularis. De aard van het beneficium zal niet veranderen, want in elke presentatiebrief zullen de rechten duidelijk geformuleerd worden. De bisschoppen van Mechelen, Antwerpen en Den Bosch zullen voorzeker akkoord gaan met deze regeling, alsook met de gestelde clausule en speciale reservatie. Moesten er toch moeilijkheden komen, dan kan de oplossing gevonden worden door de cura animarum te schenken ad votum et absque institutione ¹³⁾.

Eén twijfel blijft bij Stalpaerts nog over : Wat moet hij doen, indien het convent naar geen rede wil luisteren en zich blijft verzetten ? Hij legt deze moeilijkheid voor aan de doctoren van Leuven, die antwoorden dat de prelaat steeds mag handelen, omdat het niet is in praejudicium monasterii, en omdat het ook niet is tegen de beslissing van Trente. Deze consultatio was ondertekend door De Coninck s.j. en door Cromius, s.j., alsook door Suernils en Oute-laers ¹⁴⁾.

Adriaan Cromius schijnt evenwel niet al te zeker van zijn zaak. In een later schrijven zegt hij dat de zaak voorzeker geoorloofd is, maar het is toch 't beste zich te houden aan de uitspraak van de ordesoverheid. Zijn schrijven is niet heel klaar, het is doorweven met indien... op voorwaarde... enz. ¹⁵⁾.

Het convent blijft op zijn standpunt. Men gaat zelf zo ver te beweren dat deze maatregel van de prelaat voor sommige kloosterlingen de nulliteit der professie kan meebrengen. Veronderstel een novice, die zijn professie heeft gedaan met de bedoeling later een dezer parochies te bedienen. Ondertussen geeft de prelaat de bediening van enkele der parochies aan vreemden, met het gevolg dat de professus langer moet wachten op een promotie. Heeft deze kloosterling enige grond om zijn professie nietig te laten verklaren ? Prelaat Stalpaerts legt deze casus voor aan Wiggers van Leuven, die ontkennend antwoordt, want dan zou men evengoed professie kunnen doen met het gedacht later prelaat te worden na de dood van de regerende abt. Zulke intenties hebben geen invloed op de professie ¹⁶⁾.

13) A.A.T., *ibid.*, n° 6.

14) A.A.T., *ibid.*, nn. 12, 13. Consultatie van 16 Maart 1626.

15) A.A.T., *ibid.*, n° 27, brief van A. Cromius van 12 April 1626.

16) A.A.T., *ibid.*, n° 7.

Maar zo gauw gaf het convent zich niet gewonnen. Aan prelaat Drusius werd gevraagd een visitatie te komen houden, want hierin zagen zij het enige middel om klaarte te brengen in de toestand. Deze antwoordt dat de fraters zich zelf bedriegen, want de huidige moeilijkheid is van die aard, dat zij terugslaat op de macht en het recht van de prelaat. Zoals de zaken nu staan kan een visitatie geen oplossing brengen, maar het moet beslecht worden door een proces. Drusius raadt het convent aan binnen de 8 of 14 dagen zijn redenen op te geven ten einde aan te tonen dat deze verandering niet mag gebeuren en niet passend is ¹⁷⁾.

Enkele dagen later verwittigt hij de prelaat dat de visitatie niet langer meer mag uitgesteld worden, daar in de abdij alles op stelten staat : *omnia esse turbatissima*. Zonder uitstel moet men hem een vrijgeleide bezorgen ¹⁸⁾. In dezelfde zin schrijft hij aan de prior en hij verklaart zijn decreet te suspenderen totdat de visitatie gehouden is ¹⁹⁾. Over welk decreet het hier gaat heb ik niet kunnen achterhalen.

In afwachting van de visitatie, die slechts op 11 Januari 1627 zou doorgaan ²⁰⁾, werd van beide kanten de juridische en de morele zijde der kwestie bestudeerd.

Tijdens de visitatie gaf prelaat Stalpaerts in een gedetailleerd verslag zijn redenen op waarom hij gebruik maakte van de privileges om parochies te geven aan saeculieren. 12 redenen gaf hij op :

1. De abten en visitatoren moeten de privileges handhaven en beschermen — zij zullen dit later niet kunnen, indien zij nu toeven aan de kloosterlingen, die dit afkeuren.

2. Men mag niet te gemakkelijk iemand de zielzorg toevertrouwen, *quia est onus etiam angelicis humeris formidandum*, en vooral mag men de zielzorg niet geven aan degenen *qui ad illum importune aspirant*.

3. Een groot getal pastoors schaadt aan de regeltucht — vële zonden worden bedreven — zeer weinigen beoefenen beter de regel buiten dan binnen het klooster.

4. Voor de gevaren en de remedies verwijst hij naar een ander geschrift.

17) A.A.T., *ibid.*, n° 28, brief van Drusius van 11 Oct. 1626.

18) A.A.T., *ibid.*, n° 29, brief van Drusius van 22 Oct. 1626.

19) A.A.T., *ibid.*, n° 30, brief van Drusius van 22 Oct. 1626.

20) A.A.T., *ibid.*, n° 31, brief van Drusius van 4 Jan. 1627.

5. Met reden wilde de abt in 1610 drie kerken geven aan de abdij van Berne. Toen werd het goedgekeurd, nu niet meer.

6. Op raad van de prior en van geleerde mannen vindt hij niet beter dan enkele kerken aan saeculieren te geven, saltem ad tempus — zodoende kan hij in 20 of 21 kerken twee of drie kloosterlingen plaatsen.

7. Hij heeft hierover meermaals met het convent gesproken — hij verzocht om hun medewerking, ofwel om de redenen van hun tegenstand.

8. Deze oplossing schijnt de beste te zijn.

9. Het gebruik van dit privilege is niet nieuw. Als andere abdijen er geen gebruik van maken is dat geen beletsel voor ons.

10. Voor die ruil van 3 à 4 kerken zou men moeten meewerken, alleen terwille van de naastenliefde.

11. Aan enkele confraters werd meermalen gevraagd hun grieven op te geven; zij hebben het niet gedaan. Wel brachten zij deze zaak, zonder de abt te verwittigen, bij de vicarius en bij andere personen om hen allen mee te trekken in hun conspiratie.

12. Mogen de kloosterlingen in deze zaak tegenwerken? Zijn de oversten niet verplicht hen van zulke opinie af te brengen? Mogen zij zo maar ongestraft handelen? Moeten de oversten toegeven? Prelaat Stalpaerts laat de beslissing over aan de vicarius.

Ook de conventuales hebben hun bezwaren geopperd. Deze zijn ons gekend door aantekeningen van prelaat Stalpaerts en door de weerleggingen er van door doctoren van Leuven o.a. Guil. Fabricius, Jo. Wiggers, beiden S. T. D., door Jac. Santvoert en Guil. Maes, beiden U. J. D. De grieven van het convent waren velerlei :

1. Het privilege om parochies aan vreemden te geven moet verstaan worden in casu necessitatis.

2. Dit privilege is in strijd met anderen. Het vermindert de gunst, die de pausen aan de orde hebben gegeven om parochiekerken te verwerven en te bedienen.

3. Geïncorporeerde parochiekerken kunnen niet vervreemd worden of voor het leven weggegeven worden.

4. Zulk privilege zou leiden tot een praejudicium van derden en het is zulks in feite.

5. Het is in strijd met de instelling der orde.

6. Verschillende zijn in de orde getreden om pastoor te worden. Door de toepassing van zulk privilege zouden zij ontgoocheld worden en bezwaard door hun professie. Daarom protesteren zij.

7. Het doel van degenen die het privilegium aanvroegen was om te verhinderen dat door het bezit van saeculieren deze reguliere beneficia zouden veranderd worden in saeculiere.

8. De paus wilde slechts dat in geval van nood de prelaat zijn kerken toevertrouwde aan saeculieren.

9. De abt mag dit privilege niet gebruiken tenzij in debita forma.

10. Dit blijkt uit het algemeen recht en uit de decreten.

Naast deze opwerpingen tegen de pauselijke privileges van Clemens V, Joannes XXIII, Pius II en Bonifacius IX, had het convent nog andere bezwaren geopperd, die niet zo zeer de zaak raakten maar toch geschikt waren om de gemoederen te ontstemmen en om de abt te belasteren :

1. Allen zijn van mening dat uit zulke macht het verval van de abdij moet volgen.

2. Velen zullen van orde veranderen of ten minste niet hier blijven.

3. Niemand van enig aanzien zal nog naar hier komen.

4. De studies verflauwen.

5. Het is een bron van onrust.

6. Het leidt onvermijdelijk tot verbittering, afkeer en moede-loosheid.

7. Het maakt de kloosterlingen ongelukkig.

8. Er zijn voldoende middelen om overal twee kloosterlingen te plaatsen.

9. Zij vrezen dat enkele geheimen en enkele verborgen gevallen openbaar zijn gemaakt in de besprekingen van de abt met buitenstaanders.

Enkele andere punten, vooral gericht tegen de prelaat werden nog aangehaald in de visitatie o. m. werd aan de prelaat verweten dat hij sinds 18 jaar geen enkel van degenen die hij heeft aangenomen tot pastoor heeft benoemd. Eveneens wordt hem verweten dat hij zijn pastoors niet bezoekt en hen niet leidt in het geestelijke. Hij doet niets voor de studies en verlangt slechts dat allen dom blijven.

Elk van deze aangehaalde opwerpingen en beschuldigingen werden weerlegd door de doctoren of door de abt ²¹⁾. Er werd in de visitatie geen oplossing gegeven. Nochtans mogen we veronder-

21) A.A.T., *ibid.*, n° 32, *rationes religiosorum allegatae in visitatione*; nn. 40, 41, 42, *rationes allatae contra litteras apostolicas*.

stellen dat Stalpaerts gelijk kreeg, vermits Drusius persoonlijk deze kwestie zeer genegen was en het in zijn eigen abdij ook wilde doorvoeren²²). Ten einde de zaak van meer practische kant te regelen schreef Stalpaerts naar de verschillende bisschoppen. Franciscus Van Gestel, aartsdiaken van den Bosch en Everard Van Ravenstijn, gegradueerd kanunnik van den Bosch, antwoordden hem dat de ondervinding heeft uitgewezen dat het zeer nuttig is twee kloosterlingen in elke parochie te plaatsen, en dat de prelaat er gegronde redenen voor heeft om dit te doen. Indien de « *dos ecclesiae* » in bepaalde gevallen niet voldoende is, mag de abt zulke parochies aan saeculieren geven²³). In dezelfde zin schreef ook Michael Ophovius, bisschop van den Bosch²⁴), Franciscus van der Zype, aartsdiaken van Antwerpen en secretaris van Miraeus en Malderus²⁵). Judocus Bouchaerts, pastoor te Scherpenheuvel en aartsdiaken van Diest, keurt eveneens het plan van prelaat Stalpaerts goed²⁶).

Het convent echter geeft niet op. De grieven moesten nu voorgelegd worden aan het algemeen kapittel in het belang zelf der orde. De *patres capitulares* zijn volgens de kloosterlingen beter op de hoogte der ordesprivileges dan vreemde doctoren en geleerden²⁷). Eveneens werd een supplek aangeboden aan de Infante nopens de parochiekwestie, waarin Drusius wordt beschuldigd alsof de oplossing van hem afhangt. Drusius betreurde deze gedane stap omdat aan leken zulke zaken werden voorgelegd²⁸).

In het algemeen kapitel van 10 Mei 1627 werd in algemene zin over deze kwestie gesproken. De vraag werd gesteld of de abt alleen of met toestemming van het convent reguliere parochies aan saeculieren mocht toevertrouwen. Het kapittel was van oordeel dat de abt dit kon doen, alhoewel, gezien de tijdsomstandigheden dit niet aan te raden was. Verder besluit het kapittel dat zulke benoemingen echter niet mogen gebeuren *ob periculum alienationis*, tenzij uit noodzaak of bij gebrek aan geschikte personen²⁹). Deze uitspraak

22) E. JANSEN, *L'abbaye de Parc*, blz. 45.

23) A.A.T., *ibid.*, n° 33, brief van 13 Jan. 1627.

24) A.A.T., *ibid.*, n° 35, brief van 14 Jan. 1627.

25) A.A.T., *ibid.*, n° 37, brief van 20 Maart 1627.

26) A.A.T., *ibid.*, n° 38, brief van 22 Maart 1627.

27) A.A.T., *ibid.*, n° 22.

28) A.A.T., *ibid.*, n° 49, brief van Drusius van 8 Febr. 1628.

29) A.A.T., *ibid.*, n° 44, *transumptum ex registris actorum et diffinitionum capituli generalis praemonstratensis Ordinis*.

beslist niets voor Tongerlo als zodanig. Prelaat Stalpaerts, die hierover de abt generaal Petrus Gossetius interpelleerde, kreeg als antwoord dat hij geen juist oordeel over deze kwestie kan vellen, omdat hij niet voldoende op de hoogte is van het standpunt der twee partijen. De zaak zal best kunnen voorgelegd worden aan de prelaat van Park of aan een andere abt ³⁰⁾. Dit antwoord bewijst dat de algemene uitspraak van het kapittel niet direct moet toegepast worden op de afzonderlijke gevallen. Hierdoor in zijn overtuiging gesterkt gaat Stalpaerts voort op de ingeslagen weg. Ten einde zijn onderdanen te overtuigen dat er absoluut geen gevaar voor alienatio bestaat, schrijft hij aan de aartsbisschop van Mechelen en aan de bisschoppen van Antwerpen en den Bosch, die hem antwoorden dat er geen gevaar bestaat dat na enige tijd deze beneficia regularia zouden omvormd worden tot saeculiere. Zij zijn bereid een waarborg te geven, en daarom zal bij elke collatie van een beneficium in de benoemingsbrief een speciale clause moeten ingelast worden tot vrijwaring van het beneficium regulare ³¹⁾. Maar zelfs deze waarborg kon het convent niet overtuigen. Het bleef halstarrig gekant tegen het plan. Opnieuw werd de tussenkomst van Drusius ingeroepen, die in bedekte termen werd beschuldigd nog niets gedaan te hebben. «Gij hebt steeds gevraagd geduld te hebben. Er gebeurde niets en onderwijl is het algemeen kapittel vergaderd, waarvan onze prelaat nog geen mededeling heeft gedaan». Dit werd geschreven op 19 Febr. 1628, bijna een jaar na het alg. kapittel. De conventuales zouden zeer graag de tekst van het decreet kennen. Prior, subprior en circator werden hiervoor naar de prelaat gestuurd. De prior mocht het stuk eens hardop lezen, maar kreeg het niet mee. Dit was reeds iets, maar daarna begon men te twifelen over de juiste zin en betekenis. De prelaat, een tweede maal gevraagd zijnde, wilde het stuk niet voorleggen aan het convent. Daarom werd nu aan Drusius gevraagd 1° of het decreet mocht voorgelezen worden en 2° welke de juiste betekenis was van *periculum alienationis* ³²⁾. Op 7 Maart kreeg de prior antwoord van Drusius, die hem en de anderen aanraadde zich bij de beslissing van de prelaat neer te leggen en een overeenkomst te treffen. «Gij hebt toch geen kans indien ge er een rechtsgeding van maakt,

30) A.A.T., *ibid.*, n° 46, brief van Gossetius van 31 Mei 1627.

31) A.A.T., *ibid.*, n° 47, rescriptum van Jacobus, aartsb. van Mechelen, van Joannes, bisschop van Antwerpen en van Michael, bisschop van 's Hertogenbosch.

32) A.A.T., *ibid.*, n° 50, brief van het convent aan Drusius van 19 Febr. 1628.

omdat de tekst van het privilege klaar is, alsook de statuten. De abt staat in zijn recht ». Hij raadt hen aan op een andere wijze te proberen iets te verkrijgen nl. per preces, en in dat geval is Drusius bereid zijn bemiddeling aan te wenden ³³). De prior vreesde dat het voorstel « potius agere precibus quam jure » de gemoeieren nog meer zal ontstemmen. Ook de subprior en de circator waren van dit gedacht en raadden daarom de prior aan dit schrijven maar niet mede te delen aan het convent. De prior vraagt dan dringend aan Drusius een oplossing te geven. Het gaat zo niet langer ³⁴). Aan het convent vertelde de prior steeds dat hij geen antwoord kreeg op zijn brieven. Opnieuw wordt door de confraters een supplicie opgesteld, waarin zij de vicarius verzoeken eindelijk eens een beslissing te treffen. Door 14 priesters werd het stuk ondertekend, subprior en circator hadden na lezing hun handteken uitgeschrapt ³⁵).

Prelaat Stalpaerts werkte ondertussen door aan de uitvoering van zijn plan. Hij stuurde aan Drusius een lijst op der parochies en duidde telkens de aard der kerk aan :

Oevel is een annexe van Tongerlo en wordt bediend door een saeculier priester.

Enschot is een annexe van Tilburg en heeft altijd een saeculier bedienaar gehad tot in 1618.

Oelegem is een annexe van Broechem en wordt bediend door een saeculier, soms door de pastoor van Broechem.

Hoogeloon is een annexe van Hapert, wordt bediend door een saeculier, soms door een van Tongerlo, soms door de pastoor van Hapert.

Kalmthout werd een 300 jaar bediend door Tongerloenses, sindsdien tot in 1551 door saeculieren. Vervolgens werden er enkele van Tongerlo benoemd; rond 1595 nadat de gevluchte bevolking na enkele jaren was teruggekeerd weerom Tongerloenses. Vanaf 1625 door een van Grimbergen.

Ravels is een annexe van Poppel, voor 300 jaar had de abdij deze parochie de facto maar non de jure in bezit. Daarna tot in 1598 bediend door saeculieren, dan 2 of 3 van Tongerlo en vanaf 1626

33) A.A.T., *ibid.*, n° 51, brief van Drusius aan de prior van 7 Maart 1628.

34) A.A.T., *ibid.*, n° 52, brief van Drusius van 31 Maart 1628.

35) A.A.T., *ibid.*, n° 53, schrijven van 13 Mei 1628.

weerom door saeculieren. In het registrum beneficiorum wordt Ravels betiteld als *ecclesia saecularis*.

Chaem, dochterkerk van Alphen, altijd saeculieren.

Riel, appendix van Alphen, meestal saeculieren; de abt mag volgens de oprichtingsbullla van 1519 regulieren of saeculieren benoemen pro suo arbitrio.

Haren, saeculiere kerk, steeds door saeculieren bediend, nu zijn er kloosterlingen van Berne met toelating van de ordinarius.

Bergeik, saeculiere kerk en het is aangeraden hier geen regulier te plaatsen.

Venloon, saeculiere kerk, om de beurt mag de abt met de patronus loci de bedienaar benoemen, die steeds een saeculier is.

Sprange, werd altijd bediend door saeculieren.

Wijnegem is een saeculiere kerk door saeculieren bediend.

Duizel eveneens een saeculiere kerk door saeculieren bediend.

Deze 14 kerken werden dus practisch altijd door saeculieren bediend. De overige kerken : Tongerlo, Tilburg, Broechem, Vissenaken St. Pieter en St. Martinus, Proostdij van Diest, O. L. V. van Diest, Herentals Besloten Hof, Duffel, Rosendaal, Nispen, Alphen, Retie, Diessen, Westerlo, Poppel, Olen, Adorp, Klein Zundert, Moergestel, Herselt, Waalwijk, Drunen, Mierlo, Hapert, Oostelbeers werden steeds door Tongerloenses bediend. In verschillende van deze parochies verbleven reeds twee priesters : o.a. Tongerlo, Tilburg, Vissenaken, Diest, Herentals, Duffel, Rozendaal, Nispen, Alphen, Retie, Diessen, Westerlo. Deze twee kloosterlingen woonden samen op die plaatsen. Er wordt ook aangestipt van wanneer die twee samenwoonden. Beschouwen we die datums dan is het opvallend dat overal het samenwonen is ingevoerd onder het abbatiaat van Stalpaerts. Hij heeft zijn plan dus reeds voor een groot deel doorgevoerd. Hij noteert verder dat in een 6-tal parochies de pastoor nog alleen leeft nl. in Poppel, Olen, Adorp, Klein Zundert, Moergestel en Herselt. Deze parochies beschikken echter over voldoende middelen om ook twee priesters te onderhouden. Daarentegen zijn Waalwijk, Drunen, Mierlo, Hapert, Hoogeloon en Oostelbeers, alsook Chaam en Riel te klein om twee priesters te onderhouden.

Na dit overzicht besluit de prelaat dat zijn plan niet nieuw is. De privileges, waar hij zich op steunt, zijn reeds dikwijls toegepast en waren noodzakelijk voor de abdij. Het decreet van het algemeen kapittel kan aan dit plan niet schaden, omdat er geen gevaar voor alienatio bestaat. Daarenboven mag niet ingegaan

worden op de eisen der kloosterlingen zonder merkelijke schade te berokkenen aan de jurisdictie en aan het gezag van de abt ³⁶⁾.

De zaak krijgt nu stilaan vastere vorm. Stalpaerts wil de kerk van Haren, Ravels, Hapert, Broechem en Kalmthout aan saeculieren geven, maar hij wachtte nog omwille van de herrie bij zijn onderdanen. Hij bekleog zich hierover bij Drusius, en ook omdat de conventuales hem aanzien als hun tegenstander en weinig respect tonen ³⁷⁾. Van zijn kant begint Drusius nu ook een meer besliste houding aan te nemen. Hij schrijft aan prelaat en prior dat het convent 14 dagen tijd krijgt om desgevallend hun nieuwe grieven te formuleren. Daarna zal hij de zaak regelen ³⁸⁾. Te Tongerlo wordt dan nogmaals het convent bijeengeroepen door de prior, maar de belangstelling scheen te verminderen daar verschillende confraters zich niet de moeite getroostten te komen. Niemand had iets speciaals te vertellen, totdat drie jonge priesters een geschrift afgaven ³⁹⁾. Dit geschrift heb ik niet kunnen vinden, maar uit een volgend schrijven van Drusius kunnen wij veronderstellen dat het convent enkele doctoren en periti wilde consulteren. Indien het convent zulks wenste te doen, moeten de argumenten pro et contra overgemaakt worden aan Drusius. Twee zaken moeten duidelijk kunnen bewezen worden : 1) het is de abt verboden parochies aan saeculieren te geven; 2) het is niet gewenst twee kloosterlingen in de parochies te plaatsen. Drusius geeft aan de prior de opdracht kalmt te in het convent te bewaren, dat echter beter zou doen zich neer te leggen bij de beslissing van de prelaat, die trouwens geen nieuwigheid invoert ⁴⁰⁾. Dit was zeker geen aanmoediging voor het convent om verder te gaan. Van een consultatio doctorum is waarschijnlijk niets terecht gekomen. Op 11 Augustus 1628 schrijft Drusius aan Stalpaerts dat hij een concept van zijn uitspraak aan de abt van Averbode, Mathias Valentijns, heeft gezonden ter ondertekening om dit dan later in Tongerlo te publiceren. Hij wil alles zo goed mogelijk afwerken om latere moeilijkheden te voorkomen ⁴¹⁾.

36) A.A.T., *ibid.*, n° 55, *Nomina et qualitates 40 ecclesiarum ad provisionem abbatis tongerloensis spectantium.*

37) A.A.T., *ibid.*, n° 56, brief van Stalpaerts aan Drusius van 13 Juni 1628.

38) A.A.T., *ibid.*, n° 57 en 58, brieven van Drusius aan Stalpaerts en aan de prior van 22 en 23 Juni 1628.

39) A.A.T., *ibid.*, n° 59, minuut van brief aan Drusius.

40) A.A.T., *ibid.*, n° 60, brief van Drusius van 10 Juli 1628.

41) A.A.T., *ibid.*, n° 64, brief van Drusius van 11 Aug. 1628.

Op 28 Juli 1628 had Drusius zijn besluit genomen. Op 18 Aug. heeft Mathias Valentijns van Averbode deze beslissing te Tongerlo medegedeeld aan het convent. De uitspraak komt hierop neer : Gezien de privileges van Urbanus IV, Clemens V, Bonifacius IX, gezien de toepassing in de practijk, in de statuten en capitula, gezien de aangehaalde redenen pro et contra en gezien de uitspraken van doctoren, theologen en jurisperiti hebben wij besloten dat de prelaten, mits het patronaatsrecht of de begeving niet vervreemd worden, het volste recht hebben om reguliere parochies, uitgenomen de eigene parochies (*praetermissis propriis*), toe te vertrouwen aan vreemde kloosterlingen of saeculieren, en dat zij hiervoor geen toestemming van het convent nodig hebben, met behoud nochtans van het decreet van het algemeen kapittel van 10 Mei 1627, dat moet onderhouden worden totdat dispensatie is gegeven.

Ten einde van de Generaal eveneens de nodige toestemming te verkrijgen heeft Stalpaerts een overzicht gegeven van de zaak en dit opgestuurd aan Petrus Gossetius. Hij geeft eerst de verschillende *incommoda* op, die voortkomen uit de talrijke parochiën en vervolgens de *remedia*, die kunnen aangewend worden om de zaak op te lossen.

Als *incommoda* geeft hij dezelfde grieven op, die hij reeds vroeger had geformuleerd in de *visitatie*.

Ter staving van deze *incommoda* haalt hij getuigenissen aan van verschillende schrijvers. Onder meer zegt hij dat een overste, hij noemt hem niet, die veel gezag en ondervinding heeft, de mening is toegedaan dat de kloosterlingen ter helle worden gestuurd, wanneer zij naar de parochie worden gezonden.

Na de *incommoda* geeft de prelaat de *remedia* aan, die links en rechts worden voorgesteld. O. a. de pastoor moet *revocabilis* zijn *ad nutum abbatis*; de Belgische parochiën moeten gevisiteerd worden door Belgische *visitatoren*; de parochiën moeten afgeschaft worden. De beste oplossing nochtans volgens Stalpaerts is : in elke parochie twee of meer kloosterlingen plaatsen volgens de voorschriften der concilies, de *decreta* der pausen, de regel en de statuten.

Al heeft een abdij veel kerken gekregen, dan is er nergens gestipuleerd dat deze door eigen onderdanen moeten bediend worden. In het concilie van Trente, waar gezegd wordt dat reguliere *beneficia* moeten gegeven worden aan regulieren, is er geen sprake van parochiën maar van abdijen of priorijen. Indien hij de verdeling der kerken kan doorvoeren, zal hij overal twee kloosterlingen kun-

nen plaatsen. Er zouden dan een 40-tal buitenheren zijn en evenzoveel conventuales. Zo wordt voldaan aan het doel der orde, *si tale esset* voegt hij er laconisch aan toe, aan de canones, de statuten en de regel. Verder wordt er gezorgd voor het geestelijk welzijn van de kloosterlingen en voor de goede faam van orde en abdij. In die 20 parochiën kan elke kloosterling, die gaarne pastoor wordt, zijn gading vinden. Er zou kunnen opgeworpen worden, dat andere prelaten dit niet doen; maar deze bevinden zich niet in dezelfde omstandigheden : verre afstand van vele parochies, waarvan er gelegen zijn *in periculoso loco*. De kloosterlingen, schrijft Stalpaerts aan de Generaal, zijn over heel deze kwestie ingelicht. In feite mogen zij er niet tegen zijn omwille van de beloofde gehoorzaamheid; zij mogen ook de abt van zijn plicht niet doen afwijken, en de ondergeschikte oversten moeten hem steunen. Indien er toch tegenstand is, mag de abt echter niet toegeven. De moeilijkheid echter voor dit plan is het decreet van het algemeen kapittel, waardoor schijnt verboden te zijn *ob periculum alienationis* kerken te geven aan saeculieren, tenzij uit noodzaak en omwille van een tekort aan geschikte personen. Dit decreet is evenwel meer bedoeld tegen het commendegevaar in Frankrijk en heeft geen betrekking op ons, waar dit gevaar der alienatio wordt uitgesloten doordat de bisschoppen de aard van het beneficium zullen behouden. Indien het decreet toch moet toegepast worden, kan men zich altijd beroepen op de clause : *ex necessitate et paucitate religiosorum* ⁴²⁾.

Dit schrijven van Stalpaerts was bedoeld om dispensatie te verkrijgen voor het decreet van 1627. Op 10 Sept. antwoordde de generaal dat Stalpaerts de 4 parochies : Waalwijk, Drunen, Beerse en Hapert, die klein en moeilijk te bereiken waren, mag geven aan saeculieren. Hij dispenseert *pro hac vice* ⁴³⁾. De prelaat van Ninove meldde aan Stalpaerts dat de bedoeling van de generaal met « *pro hac vice* » was om de alienatio van het jus patronatus te vrijwaren, want om dit te verzekeren had het kapittel het decreet uitgevaardigd ⁴⁴⁾. De Infante, eveneens ingelicht over het plan, keurde dit volledig goed en zij wenste dat dit in de toekomst steeds zou onderhouden blijven ⁴⁵⁾.

Zo was dan eindelijk deze huiselijke moeilijkheid opgelost. De

42) A.A.T., *ibid.*, n° 70, brief van Stalpaerts aan de Generaal.

43) A.A.T., *ibid.*, n° 65, brief van de Generaal aan Stalpaerts.

44) A.A.T., *ibid.*, n° 67, brief van Joannes Ninivensis aan Stalpaerts.

45) A.A.T., *ibid.*, n° 68, brief van de Infante van 28 Sept. 1628.

prelaat had in zekere zin voldoening gekregen. Het mag wel merkwaardig heten dat soortgelijke poging te Averbode schipbreuk leed ⁴⁶⁾.

Uit dit voorval leren we toch enkele interessante aspecten van de contrareformatie. In het concilie van Trente was nadrukkelijk en meermalen gehamerd op de verbetering van de clerus. Zonder twijfel houdt het plan van Stalpaerts met deze decreten verband. Wat op de eerste plaats treft is dat al degenen die de contra-reformatie moeten doorvoeren en die verantwoordelijkheid dragen voor hun onderdanen : prelaten, aartsdiakens, bisschoppen, dat deze personen allen goedgezind zijn om dit plan ter verbetering van de pastoors te ondersteunen. Ook leert ons dit voorval dat in vele parochies de toestand voor de pastoors nog niet al te best was. Talrijk waren de gevaren, en waarschijnlijk ook talrijk degenen die zich lieten meeslepen. De gevolgen van de troebele 16^e eeuw waren nog verre van geëindigd. Het evenwicht in de gemoederen was nog niet hersteld, en hiervan ondervonden de plattelandsgeestelijken de weerbots. Want indien Prelaat Stalpaerts en de andere kerkelijke gezagdragers zo uitdrukkelijk beweren dat het verblijf op de parochies voor alleenstaande priesters een allergrootst gevaar is, dan moet deze overtuiging voortkomen uit feiten, uit gekende tekortkomingen van geestelijken. De samenwerking echter tussen bisschoppen, kloosteroversten en ook wereldlijk bestuur zal stilaan een verbetering inbrengen, zodat de 17^e eeuw voor onze gewesten het hoogtepunt zal aangeven voor de contra-reformatie.

Het bijeenbrengen van kleine legstukken, zoals deze gebeurtenissen die we nu behandeld hebben, zal ons stilaan brengen tot een algemeen beeld. Op zich zelf zijn zulke voorvallen niet belangrijk, maar samengebracht met andere kunnen ze stilaan een beeld vormen van de ontwikkelingsgang der contra-reformatie in verband met de geestelijkheid te lande. Veel moet er op dit punt nog gedaan worden om uiteindelijk te kunnen komen tot de geschiedenis van de pastoraal tijdens de 17^e eeuw.

Milo KOYEN.

46) PL. LEFÈVRE, *L'abbaye Norbertine d'Averbode*, blz. 10, 185.